

UVIC LLIÇÓ INAUGURAL 2006-2007

CIÈNCIA, TRADUCCIÓ I UNIVERSITAT.
APUNTS PER A UN CURS

Ricard Torrents
Càtedra Verdaguer d'Estudis Literaris

0. LA VIVÈNCIA CIENTÍFICA DE LA UNIVERSITAT

Quina ciència ha generat la traducció al català? Quin lloc ocupa la traductologia a la Universitat? Quin futur té traduir en el sistema lingüístic literari català? Què és Literatura Traduïda? Abans d'abordar aquestes qüestions, voldria remarcar que és emocionant per a mi el moment de tornar a adreçar-me a la comunitat universitària de Vic des d'aquesta tribuna, on pujo a pronunciar la lliçó inaugural del curs 2006-2007. Responc, així, a l'amable proposta de la Facultat de Ciències Humanes, Traducció i Documentació, a la qual correspon enguany la lliçó i a la qual estic incorporat fa quatre anys, d'ençà que, en deixar el rectorat, vaig assumir la direcció de la Càtedra Verdaguer d'Estudis Literaris i la impartició d'un curs de Literatura i Traducció.

El retorn anual de la inauguració del curs té efectes d'anamnesi. Sota les formes convencionals de la cerimònia sentim renovar-se la vida del curs acadèmic sempre igual i sempre nou. Fa trenta vegades que s'inaugura el curs universitari a Vic. Entre totes, al meu àlbum sentimental hi ha guardades la de Segimon Serrallonga (curs 1984-85) *Llegir els clàssics amb Riba*, i la de Mercè Torrents (curs 1995-96) *Reflexió sobre la pràctica i pràctica de la reflexió*. Altrament és la tercera vegada que aquesta facultat assumeix la lliçó, honrant-me, així, de ser seguidor de Martha Tennent, que el curs 1993-94, l'inicial de la Facultat, ens adreçava unes *Reflexions entorn de la traducció*, i de Ramon Pinyol, que el curs 2000-2001 dissertava de *Traducció, innovació cultural i redreçament nacional*.

Si em commou sentir-me la trentena baula de la cadena de professores i professors que han fet desfilar aquí les diverses especialitzacions científiques, és també perquè el meu pensament torna als anys més reculats, quan, a més de la litúrgia acadèmica, reinventàvem la universitat que s'hi expressa.

Eren els últims anys setanta i primers vuitanta. Teníem poc d'infraestructures, però molt d'*universitas*. Els programes d'estudis de la carrera de magisteri de l'època eren generalistes i afavorien la comunicació entre professors i professors de les múltiples disciplines. Historiadors, pedagogs, matemàtics, naturalistes, músics, filòlegs, químics, fins a més de

trenta especialitats majors del saber. Les reunions de professors, formals o informals, eren obertes i el dia a dia ens oferia intercanvis constants entre nosaltres i amb els estudiants dintre i fora de les aules.

Degué ser aquella experiència d'*universitas scientiarum* el fonament viu de la nostra universitat. El seu desplegament fins avui, tan ple de dificultats com d'èxits, té causes exògenes, polítiques i socioeconòmiques, però la causa última i determinant és interna: la vivència educativouniversitària fundacional, que fa descobrir que la Ciència és una alhora que diversa, i que estudiar ensenyar investigar en qualsevol de les múltiples parcel·les del coneixement vol dir formar part del Saber, sense ser mai fragment sinó sempre tot. La vella metàfora de l'Arbre de les Ciències encara expressa molt bé que la racionalitat del coneixement és el tronc que alimenta totes i cadascuna de les ramificacions. Com la no menys vella institució universitària és encara el millor clima on aquest arbre pot rejoyenir-se i expandir-se en noves ciències del mateix Saber.

La vivència científica de la Universitat té un correlat en la vivència educativa. Primer, de percebre que ensenyar a la Universitat, si no és educar, no és ni tan sols ensenyar, sinó repartir frustració entre professors i alumnes, i segon, de sentir com la transversalitat de l'Educació Superior pot vèncer la incomunicació de les especialitzacions. De l'encontre de Ciència i Educació neix el sentit universitari, un sentit que es té o no es té, però que, si el teniu, us fa percebre el tot per damunt del fragment, us comunica amb l'especialista per damunt de l'especialitat, us dóna accés a l'estudiant per damunt de l'assignatura i us situa entre iguals disposats a excel·lir per damunt de la mediocritat.

Aquest moment conté per a mi un plus d'emoció, perquè m'adreço a la meva comunitat universitària sense els coturns del poder, com a professor ras que posa a prova la coherència de la seva trajectòria d'universitari. La meua vida ha tingut l'eix de rotació en la Universitat. El meu curriculum m'ha portat d'estudiant a rector, de professor i recercador a planificador i gestor, d'autor de llibres i editor a emprenedor cultural. Avui, ja a prop del tancament de carrera, em premia posant-me davant d'uns alumnes ideals, amb qui em sento compartir velles i noves complicitats per aconseguir una Universitat millor.

1. QUÈ ÉS TRADUIR

Hi ha moltes definicions de traducció. Les unes focalitzen la llengua: traduir d'una llengua romànica a una altra no és pas el mateix que traduir del català al rus o de l'hebreu al català. D'altres focalitzen el text: traduir un poema no és pas traduir les instruccions d'ús d'un electrodomèstic o una sentència de jutge. Unes terceres focalitzen el Traductor/Intèrpret: la seva formació, la seva personalitat, les seves motivacions.

D'ençà que George Steiner va popularitzar la consciència que «la recepció de qualsevol missatge implica una traducció», sabem més bé que abans que ara entre vostès i jo generem un flux traductiu continu. Vostès estan traduint/interpretant els missatges que reben de mi, explícits i implícits, i els interpreten segons els coneixements previs i les disposicions individuals de cadascú, alhora que jo els estic interpretant a vostès, el seu silenci, la seva atenció o desatenció, la seva distracció.

Som traductors/intèrprets nats. En les converses ens passem bona part del temps traduint-nos a nosaltres mateixos, explicant a l'interlocutor el que diem, el que volem dir, el que no volem dir. «Oi que m'entens? M'explico? No m'interpretis malament. Entén-me. T'ho explico. No vull pas dir això». A més dels automàtics «vull dir» i «o sigui». Conec un home que abans de començar cap frase, engega de raig unes quantes proposicions cautelars: «vull dir, és a dir, diríem, diguéssim». Com un tic. Un indicatiu –ara interpreto jo– d'experiències d'incomunicació en el seu passat.

D'ençà que ens van ensenyar que un bon actor és capaç de dir «Bon dia!» amb deu sentits diferents, els focus de la ciència traductològica s'han adreçat a il·luminar la Traducció com un problema de la Comunicació, o de la Mediació interlingüa. Traduir és comunicar-se i en l'operació comunicativa intervenen molts factors, a més de les llengües.

Una definició per a mi memorable de què cosa sigui traduir és la que un dia em va donar Joan Vinyoli, gran poeta de poesia traduïda. M'havia demanat de revisar junts unes traduccions de Rilke (Vinyoli, 1984) i, tot discutint un passatge, vàrem acabar parlant dels estudis de traducció com a possibles integrants del projecte universitari de Vic. Després d'un silenci em va dir:

«Mireu, què voleu que us digui, traduir és traduir. I prou». I va afegir-hi: «és cosa que s'aprèn però no s'ensenya». Tota la riquesa de l'operació traductiva, ciència i art, intuïció i estudi, s'inclou en la definició aparentment tautològica de Vinyoli, «traduir és traduir».

La definició del DIEC, el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, té una curiositat. Diu que «traduir és escriure o dir en un llenguatge (allò que ha estat escrit o dit en un altre)». Deixant de banda que seria millor dir llengua que llenguatge, la curiositat és que la segona part de la definició va entre parèntesis, de tal manera que ens veiem constrets a «traduirinterpretar» la definició mateixa. Perquè, els parèntesis són una broma dels follets d'impremta o volen fer visible la dificultat de definir què és el que realment traduïm quan traduïm? Traduïm llenguatges o llengües? paraules, frases o discurs? Traduïm mots o sentits? Traduïm coses o persones?

Totes les definicions il·luminen una part de la part fosca de la traducció / interpretació. Si examinem les definicions d'«interpretar» ens sorprenem de descobrir que es refereixen a diverses accions, com intuir el significat d'una cosa, explicar un text difícil, alhora que executar una peça musical o representar un paper en el teatre. De què és intèrpret Jordi Savall? I què interpreta el protagonista del film *Salvador*? Però les definicions obliden l'accepció del que fa l'intèrpret professional dels nostres temps, que és «la persona que fa d'intermediari entre d'altres que parlen llengües diferents i mútuament ignoren».

Un gran teòric de la traducció, Sergio Viaggio, cap de la secció d'Interpretació de l'Oficina de les Nacions Unides a Viena, amic de la nostra facultat, té també una interessant definició de la traducció que abans anomenàvem traducció simultània, aplicable a la successiva i a l'escripta. «Traduir, diu, és, en efecte, parlar per a redir el que s'ha dit en una altra llengua, però no n'hi ha prou amb això» (Viaggio, p. 35). El bo de la definició és en el «no n'hi ha prou».

Després d'un recorregut crític pels models teòrics actuals que tenen en compte la ideologia en traducció, els estudis culturals i els estudis lingüístics, la professora Pilar Godayol conclou agudament que «No existeix cap procés traductor homogeni, polivalent», sinó que «existeixen moltes

formes de traducció que es defineixen a partir d'encontres fortuïts, carències, seduccions textuais. La traducció és interdisciplinària per naturalesa» (Godayol, 2000, p. 40).

2. PER QUÈ TRADUIR?

La pregunta és tan fonamental com «què cosa sigui traduir». Les respostes són igualment múltiples i diverses. N'hi ha de pragmàtiques. Traduïm per entendre el que ens arriba en altres llengües. Vivim immersos en la informació traduïda, colgats d'essaemaesses que demanen ser interpretats. Més del noranta per cent dels missatges que rebem, no només dels emissors públics de masses, llibres, ràdio, premsa, TV, tanques publicitàries, atenció telefònica, serveis socials, productes de consum, sinó d'emissors personals a la feina, al carrer, al lleure, més del noranta per cent, dic, són missatges que traduïm o ens vénen traduïts pura i simplement per entendre'ls o entendre'ns. El bilingüisme social creixent és expressió de la necessitat pragmàtica universal de la traducció.

Si mirem les relacions internacionals, siguin de guerra o de pau, de turisme o de negoci, d'emigració o d'immigració, de cultura o d'esport, el pragmatisme imposa una alta activitat traductiva/interpretativa que envaeix totes les relacions entre els pobladors del planeta. L'explosió de la traducció és una de les dades històriques que marquen les transformacions de les societats del segle XX i XXI.

En la Societat de la Informació és més important el com interpretem allò que passa, que no pas el que passa. La notícia ja no és prioritària en ella mateixa. Tots els organismes que generen notícies, voluntàries o involuntàries, disposen de gabinets o departaments de comunicació. Les notícies, així, no arriben netes sinó prèviament interpretades per tal que el receptor, al seu torn, les interpreti degudament. Fins al punt que per a alguns analistes l'omnipresent maquinària de la informació / interpretació / comunicació està arribant a la saturació mediàtica i a la desinformació.

La cultura de la traducció generalitzada es concreta en una gran varietat de motivacions. Tenim en primer lloc el traductor / intèrpret professional.

Tradueix perquè és la seva feina, per guanyar-se la vida. Es tracta d'una d'aquelles professions que ja no és emergent sinó que ha emergit i està en ple creixement. En donen fe les associacions de professionals

L'any 0 de la professionalització de la Traducció i Interpretació a Europa es pot establir al 1945, quan, en paraules de Joan Solà, «en acabar la segona guerra mundial, els aliats van organitzar els processos de Nuremberg per judicar els criminals de guerra nazis [i] va néixer la interpretació simultània [en] un sistema altament organitzat i fent servir cabines» (Solà, 2005, p.1).

Segons altres estudiosos l'any 0 seria el 1958, quan els sis estats signants del primer Tractat per a la Unió Europea varen aprovar el règim lingüístic de les Comunitats que consagrava com a llengües de treball les quatre llengües oficials del sis estats fundadors, l'alemany, el francès, l'italià i el neerlandès. De fet tant 1945 com 1958 són dates prou significatives d'un abans i un després en l'evolució d'Europa fins a l'actual Unió Europea de vint-i-cinc estats i vint-i-dues llengües, on es manté l'aposta del multilingüisme, alhora que no es rectifica la injustícia històrica d'excloure el català perquè és una llengua sense estat, millor dit, amb un estat que es nega a reconèixer les llengües nacionals del seu territori.

En paral·lel amb la formació de la Unió Europea augmentava la consideració social del multilingüisme. Les dades de l'Eurobaròmetre del 2001 deien que el 93% dels pares volien que els seus fills aprenguessin altres llengües europees a més de la pròpia; i el 71% pensava que tothom hauria de ser capaç de parlar una llengua europea a més de la seva o de les seves. En contrast amb això, només el 26% deia estar en aquesta situació de saber dues llengües europees.

Pel que fa al sistema lingüísticoliterari, la traducció al català té també dos anys 0, 1939 i 1977. El primer assenyalava l'inici de la catàstrofe. La traducció al català quedà prohibida durant més de dues dècades fins que als anys seixanta no es començà de tolerar, amb censura prèvia. Els efectes de la política lingüística de quaranta anys de franquisme, que no es van avaluar a la transició, tot just avui es comencen d'apreciar en tota la magnitud. El segon any 0 és 1977, quan el català es despenalitzà i, amb la seva entrada a l'escola i als mitjans, sobretot a la TV, començà els titànics

intents de normalitzar-se a Catalunya, País Valencià i Illes Balears, que semblen tanmateix neutralitzats.

En la nova situació democràtica i autonòmica la pregunta «per què traduir» rep noves respostes. Les unes continuen inspirades en el pragmatisme. Es fa traducció audiovisual i literària, posem per cas, perquè els llibres, les pel·lícules, els culebrotos, les entrevistes, els reportatges, arribin als consumidors catalanoparlants. Altres respostes a «per què traduir» s'inspiren en doctrines sobre la multiculturalitat. Unes altres en el pensament identitari. Traduïm per apropiar-nos les altres cultures i reforçar la nostra, la que ens identifica com a catalans.

En aquests moments una resposta interessant a «per què traduir» podria ser «perquè la traducció és un antídoto contra el babelisme». Per babelisme entenc el refús de la diversitat de llengües. El babelisme pren formes agressives en els qui persegueixen i prohibeixen les llengües diferents de la seva. Les veuen com una amenaça de la pròpia. No volen superar la divisió per mitjà de la traducció. El babelisme inspira les polítiques linguòfobes. A la França de la monarquia absoluta el babelolingüista conegut com abbé Gregoire va dictar la política que establí que en tot el territori existia una sola llengua, el francès. Els babelolingüistes de Franco varen imposar la mateixa doctrina.

Les formes atenuades del babelisme són les de qui accepta les llengües que no siguin la pròpia, però després de rebaixar-les a la condició de bàrbars, dialectals, antropològiques, vernàcules, minoritàries, regionals. La forma més subtil de babelisme és la de qui accepta el multilingüisme fàctic, però no com un bé sinó com un mal inevitable. A falta d'una llengua única, que seria molt millor, i en espera que el darwinisme lingüístic vagi devorant llengües indefenses, perdonen provisionalment la vida a les llengües condemnades, diuen, a extingir-se soles.

Enfront del refús del multilingüisme la traducció, el pensament traductiu assumeix l'existència de les múltiples llengües com un gran bé. El mite de Babel vol simplement explicar la diversitat lingüística de la humanitat recorrent al binomi culpa / càstig. Però aquesta diversitat, com la diversitat de races i pobles, no és cap càstig sinó un component de la condició huma-

na. No hi hagué un «abans de Babel», una humanitat d'una sola llengua. Els humans en tot cas ens castiguem nosaltres mateixos quan ens neguem a traduir-nos. Per això tenim també la utopia de Pentecostès per a imaginar un futur que no es farà mai real d'una humanitat tan multilingüe que tothom entendrà tothom parlant cadascú la llengua pròpia.

Els artefactes capaços de traduir han estat sempre el somni dels visionaris. Ramon Llull fou un pioner de la tradumàtica. Ell que a més de saber llatí, hebreu i àrab, va fundar a Miramar la primera escola del món per formar traductors / intèrprets que fessin d'intermediaris entre el Cristianisme, el Judaisme i l'Islam. L'Escola de Miramar significa una fita més antiga i de tanta altura com la de Toledo, l'altra escola de la Hispània musulmana. Si el patró dels traductors del món occidental és sant Jeroni, traductor de la Bíblia al llatí, Ramon Llull hauria de ser el patró dels traductors catalans.

3. ELS ESTUDIS DE TRADUCCIÓ / INTERPRETACIÓ

Els estudis de T/I fa només trenta anys que són a la Universitat d'una manera plena i diferenciada, però els sistemes d'ensenyament des de l'antiguitat han tingut la traducció en els seus programes i mètodes d'aprenentatge de llengües mortes o vives. En els nostres temps apreníem llatí i francès traduint. I ho fèiem, a més, en castellà, un castellà aproximatiu, només escrit, però parlant en català amb el professor.

Cicero vade retro!, havíem de traduir un dia. El company va traduir «Cicerón viene detrás». –No, home, no –corregia el professor–. No veus que *Cicero* és vocatiu? I *vade* no pot ser res més que imperatiu, «vés-te'n», «vete». Ah! i res de *detrás*, home. *Retro* no vol dir *detrás*, vol dir..., vol dir... –«Enradera» –va dir un altre company. –Això mateix –va confirmar el professor–, «enradera». Vaja, el que diríem nosaltres: «Ciceró, fes-te enrere», o millor, «Ciceró, recula!». Així, ben fort, perquè Ciceró és un home que es fica on no s'ha de ficar. Com el dimoni de l'Evangeli, quan nostre Senyor li va dir: *Vade retro, Satana!*

Les facultats de filologia s'ocupaven de la traducció de llengües clàssiques, semítiques o modernes, però no formaven traductors, sinó professors de

batxillerat que reproduïen així el cercle. El que importava era «saber idiomes». El que no es feia enlloc era formar traductors / intèrprets. Els traductors eren autodidactes.

Com he exposat extensament en un altre lloc la integració dels estudis de T/I a la Universitat i la seva constitució en ciència pròpia es produí a les últimes dècades del segle XX i es deu a processos interdependents: l'explosió del multilingüisme a Europa i l'expansió dels sistemes universitaris.

Sobre el primer no cal insistir-hi (cfr. apunt 2), si no és per fer una restricció. Quan parlem de l'explosió mundial del multilingüisme parlem d'una part exigua de la Humanitat. La proporció dels humans multilingües és baixa en comparació amb la immensa majoria dels milions d'habitants del planeta, monolingües de pedra picada.

La lingüista Carme Junyent, que estudia la situació de Barcelona, on ha inventariat més de 200 llengües, sol dir que la majoria són llengües impermeables, sense traducció activa ni passiva, no tradueixen ni són traduïdes. Psicolingüistes (Ignasi Vila) i sociolingüistes (Francesc Xavier Vila) que estudien la desigual acceptació del català en grups d'escolars immigrants segons la seva procedència, detecten que és determinant el fet d'arribar a Catalunya des de societats sense experiència de multilingüisme o societats obertes a l'experiència de diverses llengües (LIC, 2005). Tot, doncs, i que calgui ser caut davant de certes generalitzacions, és innegable que el multilingüisme ha inaugurat una nova era a Catalunya i a altres països d'Europa.

En l'evolució dels estudis de Traducció / Interpretació també ha estat determinant l'expansionisme dels sistemes universitaris d'Europa a la segona meitat del segle passat. A Catalunya, deixant de banda els retards provocats pel franquisme, el gir decisiu arribà quan, mort el dictador i encarrilada la sortida de la dictadura militar, les tres universitats catalanes aleshores existents varen canalitzar les velles reivindicacions en el III Congrés Universitari Català, de 1978, sota l'emblema d'«Universitat democràtica, científica i catalana» (Torrents, 2002, pp. 231ss.)

La primera fase d'universitarització dels estudis de traducció i interpretació s'havia iniciat el 1970 amb l'establiment d'EUTIs, Escoles Universitàries de Traductors i Intèrprets, juntament amb les de Magisteri, Infermeria, Enginyeria Tècnica, elevades al pis superior de la piràmide del sistema educatiu.

Això no obstant, les EUTIs, germanes de les ESITs franceses, (*École Supérieure d'Interprètes et de Traducteurs*), no deixaven de ser escoles d'idiomes avançades, més «professionals» que universitàries, i la divisó del treball continuava imposant la dicotomia: l'escassa recerca traductològica es feia a les facultats de lletres o de filologia, mentre que la formació professional es deixava a les escoles de traductors. Durant vint anys l'única EUTI dels països de llengua catalana va ser la de la UAB. N'hi havia tres en tot l'Estat espanyol i de fet eren més un feu dels professionals associats que no dels departaments universitaris.

Al cap de dues dècades l'etapa de les EUTI resultà insuficient i donà pas a la segona fase de la universitarització, començada l'any 1992, quan els estudis de T/I varen passar a cicle llarg, o de llicenciatura, i s'accelerà la creació gairebé simultània de tres facultats de traducció i interpretació a Catalunya, UAB, UPF, UVic, i dues al País Valencià, UJI de Castelló i UA. El conjunt de les cinc facultats de traducció i interpretació del domini idiomàtic català suma avui uns dos mil estudiants, mig miler de professors, uns dos-cents llicenciats anuals i una desena de tesis de doctorat cada curs. La distribució geogràfica comporta les conegudes asimetries politicoadministratives que afecten els països de llengua catalana, però no impedeixen les col·laboracions i els projectes comuns, el més vistós i reeixit dels quals és la col·lecció «Biblioteca de Traducció i Interpretació», d'Eumo Editorial, en el qual hi ha implicades quatre universitats de les cinc que tenen estudis de traducció. Així, la universitarització com a procés inclusiu de docència i recerca s'ha consolidat en una docència superior sense rebaixes, impartida per professors recercadors, i en recerca homologable en els tres àmbits convencionals: tesis, congressos i publicacions.

4. ELS ESTUDIS DE TRADUCCIÓ A VIC

Els estudis de traducció i interpretació varen començar a Vic el curs 1993-94, però la seva prehistòria és d'una dècada abans, quan vàrem veure que una EUTI era l'ampliació més coherent dels EUV en la direcció de les ciències humanes (Torrents, 1992). Calia, però, l'adscripció, i després de denegada per part de la Universitat Autònoma de Barcelona, que protegia la seva EUTI, única, la Universitat de Barcelona ens la va acceptar. Llavors, però, es produí l'elevació dels estudis de traducció i interpretació a llicenciatura i es va parar el procés, fins que la proposta es va replantejar i el curs 1993 es produïa el fet insòlit d'adscriure una facultat com la nostra.

La Facultat de Traducció i Interpretació (FACTI) –posteriorment denominada Facultat de Ciències Humanes, Traducció i Documentació– va tenir inesperadament un paper decisiu en la creació d'opinió favorable a completar els EUV fins a Universitat plena. Vic havia quedat fora de l'ampliació d'universitats estatals, dites públiques, a Girona, Lleida i Tarragona / Reus, restaurades per la Generalitat l'any 1991 en ús de les competències traspassades. Es tancava, així, el mapa universitari públic i Vic, a poca distància de Barcelona, havia de jugar la carta de la via fundacional municipal, dita privada, augmentant les carreres de cicle llarg que possessin a prova els EUV. La FACTI va superar la prova amb un professorat competent i unes iniciatives que tot seguit varen revelar el projecte de la pròpia facultat i el general dels EUV. Els altres quatre centres havien començat com a escoles, Magisteri, Infermeria, Empresarials i Politècnica. Traducció i Interpretació començava com a Facultat. Fins i tot l'edifici de T/I, situat al cor històric de la ciutat i batejat pomposament Palau Bojons, va augmentar la confiança en el projecte i, encetant la llista de titulacions superiors necessàries per arribar a Universitat, eixamplava la via oberta en els estudis de Magisteri cap a les Ciències Humanes.

Avui, en el panorama dels estudis de traducció i interpretació la Facultat de Ciències Humanes, Traducció i Documentació de Vic té una presència destacada i la seva aportació a la ciència de la traducció és determinant. Com en tota ciència, els principals indicadors de la Traductologia Catalana són les tesis de doctorat, l'activitat congressual internacional i les publicacions.

Pel que fa al primer indicador la Facultat ha assolit justament enguany l'estadi de recerca amb la primera tesi de doctorat, que alhora és la primera que s'ha llegit a la UVic. És significativa la seva interdisciplinarietat, que va de la Traductologia a la Didàctica en l'aprenentatge juvenil d'idiomes i a la Psicologia de les seves motivacions. Però també és significatiu que la tesi que passarà com a primera en la història de la FACHTD de Vic sigui escrita en anglès i l'aprenentatge d'idiomes que estudia sigui el d'anglès. Una qüestió que planteja la globalització lingüística i que reprendré al final de la lliçó.

Pel que fa a l'indicador congressual la Facultat de Vic presenta les Jornades anuals de Traducció, començades l'any 1997 i arribades enguany a la desena edició, que han tractat temàtiques que van de la Traducció filosòfica (1997) a les Tecnologies a l'abast del traductor (2006) passant per la Traducció jurídica i científica (1998), la Formació de traductors i intèrprets. Noves orientacions per al Mil·lenni (III 1999), la Traducció teatral (2000), Editorials i traduccions a Catalunya, ahir i avui (2001), L'ofici de traduir i interpretar (2002), Interfícies. Apropant la pedagogia de la traducció i de les llengües estrangeres (2003), Traduir poesia (2004), Gènere i traducció (2005).

I pel que fa a l'indicador de publicacions, la FACHTD excel·leix amb la col·lecció de llibres Biblioteca de Traducció i Interpretació, única en el nostre àmbit, dirigida per Pilar Godayol i assistida per un consell assessor, on hi ha les quatre universitats representades per dos professors cadascuna: Montserrat Bacardí i Marisa Presas per la UAB, Josep Marco i M. Carme Pinyana per la UJI, Cristina Gelpí i Marcel Ortín per la UPF, Ramon Pinyol i Torrents i Xus Ugarte per la UVic.

La lectura dels títols il·lustra l'amplitud temàtica de la col·lecció:

Ricard Muñoz Martín, *Lingüística per a la traducció*. 1995.

Diversos autors, *Traducció i literatura*. A cura de Soledad González Ródenas i Francisco Lafarga. 1997.

Cent anys de traducció al català (1891-1990). Antologia. A cura de Montserrat Bacardí, Joan Fontcuberta i Francesc Parcerisas. 1998.

L'art de traduir. Reflexions sobre la traducció al llarg de la història. A cura d'Enric Gallén, Manuel Llanas, Ramon Pinyol i Torrents i Pere Quer. 2000.

Pilar Godayol, *Espais de frontera. Gènere i traducció*. 2000.

Eva Espasa Borràs, *La traducció dalt de l'escenari*. Pròleg de Francesc Parecerisas. 2001.

Josep Marco, *El fil d'Ariadna. Anàlisi estilística i traducció literària*. 2002.

Frederic Chaume, *Doblatge i subtitulació per a la TV*. Pròleg de Roberto Mayoral Asensio. 2003.

Jordi Ainaud, Anna Espunya i Dídac Pujol, *Manual de traducció anglès-català*. 2003.

Marta Marín-Dòmine, *Traduir el desig. Psicoanàlisi i llenguatge*. Pròleg d'Enric Berenguer. 2004.

Vicent Montalt i Resurrecció, *Manual de traducció científicotècnica*. 2005.

A propòsit de llibres no puc deixar passar l'ocasió de referir-me a les potencialitats d'excel·lència que té la UVic en la seva editorial Eumo. El catàleg, que el professor Manuel Llanas va confegir en ocasió del 25è aniversari (Llanas, 2005) visualitza el propòsit fundacional de dotar d'una col·lecció de llibres cada especialitat i les col·leccions del catàleg constitueixen centres de producció científica, transferència de coneixements i innovació, on la traducció ocupa un lloc destacat. El pensament pedagògic universal i els clàssics de la ciència de tots els temps, per posar dos exemples d'anostrament. Així, la contribució de la UVic a la ciència i a la recerca mereix de ser destacada també en aquesta direcció: la de contribuir a la producció de literatura catalana traduïda a semblança de prestigioses universitats que tenen cases d'edició pròpies.

5. LITERATURA TRADUÏDA

Un curs de literatura catalana traduïda demana aclariments preliminars. D'entrada el concepte és bivalent. *La plaça del Diamant* traduïda a una trentena de llengües, és literatura catalana traduïda, com també ho és, però en un altre sentit, *Guerra i pau*, d'ençà que existeix traduïda per Carles Capdevila l'any 1928. Són dues maneres de ser «Literatura Catalana Traduïda».

No és fàcil d'explicar als estudiants el concepte de literatura traduïda com aquella que, partint d'una obra ja existent en la literatura d'una llengua, és escrita, reescrita si es vol, en la pròpia i esdevé, així, nova literatura. No es

tracta de clonació, però tampoc de criatures d'espècie diferent. De fet els estudiants no descobreixen què cosa sigui traduir com a creació literària fins que ells mateixos no fan l'experiència que traduir és reescriure, o sigui escriure.

També els és difícil d'entendre que la literatura comprèn totes les formes, l'escripta i l'oral, tots els gèneres, tots els registres. Encara que la literatura literària –valgui la redundància–, poesia, narrativa, drama, ha tingut durant segles el protagonisme en traducció, la literatura filosòfica, assagística, periodística, també sempre ha reivindicat l'estatus de literatura. I la científica?

Un llibre de l'actualitat més candent servirà per a il·lustrar-ho. Em refereixo a la monografia que el professor Joaquim Pla, de la nostra Politècnica, ha dedicat al físic britànic del segle XIX, James Clerk Maxwell, composta d'una penetrant biografia del personatge i d'una documentada selecció dels seus escrits científics i d'assaig, amb traducció d'ell mateix i Joan Masnou, amb introduccions i notes per a cadascun dels textos (Maxwell 2006).

És estrictament una obra d'escriptor. No de l'escriptor anglès Maxwell, sinó de l'escriptor català Joaquim Pla. Així com el traductor i escriptor Ramon Farrés ens va regalar l'any passat amb una biografia d'Antoni Pous, traductor al català del poeta Paul Celan i del filòsof Walter Benjamin, dos dels més grans escriptors alemanys del segle XX, enguany Joaquim Pla ens regala la de Maxwell. Els passatges dels escrits de Maxwell, que Pla introdueix, tradueix i anota, les anàlisis del seu pensament científic, religiós i polític en el context de la societat anglesa del segle XIX, constitueixen una obra literària de rang més elevat que moltes de les novel·les que es publiquen, siguin traduïdes o no.

Un curs de literatura catalana traduïda és alhora un curs de literatura universal. M'agrada començar-lo amb *l'Eclesiastès* i el *Càntic dels Càntics* de la Bíblia hebrea i la *Poesia Antiga d'Egipte i Mesopotàmia* de Segimon Serrallonga, continuar-lo amb *l'Odissea* d'Homer / Riba, amb *l'Antígona* de Sòfocles / Espriu, la *Divina Comèdia* de Dant / Febrer / Sagarra / Mira, *Romeu i Julieta* de Shakespeare / Morera / Oliva, *Nausica* d'Homer / Goethe / Maragall i tancar-lo amb *l'Ulisses* de Joyce / Mallafrè i el sonet 129 de Shakespeare / Morera / Montoriol / Triadú / Vergés / Serrallonga (Co-

dina, 2001). Els estudiants no poden acabar la lectura de totes les obres, però als més sensibles els queden els passatges llegits com una penyora de lectures futures.

Quan els estudiants de traducció fan l'experiència en ells mateixos que traduir és escriure comencen de progressar. Una altra cosa és l'autoria. Ser autor no és el mateix que ser escriptor. Fa poc el crític Jaume Aulet denunciava el cas del desapareixiu que figura autor d'una pretesa biografia literària de Josep Pla en castellà, per a la qual «només s'ha dignat escriure un pròleg de set pàgines», mentre que per a la resta ho ha despatxat traduint fragments dels dietaris de l'escriptor empordanès. «Ja ho diu el refrany: el pagès fa vint-i-cinc anys que és mort i els pocavergonyes encara corren per l'hort», conclou Aulet.

Un fenomen d'interès traductològic diferent és l'autotraducció. Emili Teixidor és autotraductor de la novel·la *Pa negre*. Vladimir Nabokov traduïa a l'anglès els seus llibres escrits en rus i a l'inversa. Jorge Semprún s'autotradueix del francès al castellà. La nostra professora Lluïsa Cotoner, la millor coneixedora de l'escriptora mallorquina Carme Riera, una de les escriptores catalanes més internacionalitzades, coneix bé el fenomen de l'autotraducció. Estudiosa i traductora de Carme Riera, n'ha seguit tota l'obra narrativa alhora que traductiva fins a la fase actual en què l'autora de *Te deix amor, la mar com a penyora* s'autotradueix, es reescriu en castellà pàgina a pàgina.

Tot això ens porta directament a una qüestió del màxim interès: Qui és l'autor d'una obra traduïda? Qui en té els drets? Una obra de teatre, posem per cas *Cirano de Bergerac*, obra de l'escriptor francès Edmond Rostand, està lliure de drets, però no ho està la seva traducció / adaptació al català, que va reportar al traductor / adaptador uns bons ingressos. La traducció dels *bestsellers* com ara *El Codi da Vinci* té a vegades uns terminis tan justos que el llibre es reparteix a capítols entre uns quants traductors. No hi ha doncs traductor sinó un equip de traductors com els equips que treballaven en els escriptors medievals copiant, traduint i escrivint una mateixa obra.

La casuística és infinita. A un extrem la traducció que vol ser com un vidre que deixa passar la llum sense que es noti. A l'altre extrem de la traducció anònima hi ha traductors com Miquel Desclot, qui, després de la seva llarga experiència de poeta i de traductor, conclou: «les diferències entre escriure un poema nou o traduir-ne un d'existent estan sobretot en el punt de partida [...] Com a poeta tant em sento pare dels poemes que he escrit sota un estímul qualsevol de la meua vida com d'aquells altres que he escrit per compartir les emocions descobertes en un poema ja existent en una altra llengua. La traducció poètica és per a mi, doncs, un veritable gènere» (Desclot, 2004, pàg. 31).

La Literatura Traduïda val per ella mateixa i forma part de la Literatura de la llengua nacional de traducció. Els versos de Segimon Serrallonga sobre el Maig francès de 1968 parteixen d'uns versos de Hölderlin sobre la fascinació que, segons Plató, sentia Sòcrates per la bellesa i la insolència de la joventut d'Alcibiades. Aquest poema no pertany ni a la literatura grega ni a l'alemanya sinó a la catalana.

Entre Literatura Traduïda i Literatura diguem-ne original, en termes tradicionals, hi ha moltes simetries. Així com un bon argument en mans d'un mal narrador pot desembocar en una novel·la fallida, així una obra excel·lent en una llengua pot sucumbir en mans d'un traductor mediocre. Quantes obres literàries van a parar a l'infern de les bones intencions! Tantes com obres traduïdes!

Un altre paral·lelisme és el de la repetició. Cap traducció no és definitiva. Cada generació tradueix les grans obres de la literatura del món, igual com cada generació tracta els grans temes centrals de la vida humana. Quan Joan Maragall va traduir el *Faust* de Goethe, va escriure aquesta reflexió sobre la universalitat en literatura: [la figura de la Margarideta] «intensifica el drama universal de la noia enganyada que, esporuguida per la deshonra, cau en la bogeria infanticida, d'aquesta pobra infanticida que corre desesperada i llastimosa per la poesia popular del món. Doncs aquest drama universalment viu, jo he intentat mostrar-lo amb la vivor nostra; perquè la vida universal no és sinó una abstracció infecunda, si no es treu vida particular en cada temps i en cada poble» (Bacardí, 1998, p. 31s.).

Els ideogrames xinesos no tenen el verb ser, ésser, ni temps verbals en la conjugació, que ens semblen indispensables. I tanmateix els ideogrames xinesos no són intraduïbles al català per a Marià Manent, perquè, sense saber xinès, en va traduir / reescriure no les formes de l'ideograma sinó l'emoció que contenen. Partir de l'ideograma porta a un atzucac. Sota de l'ideograma hi ha el sentit, que és d'on cal partir.

En anglès tenen un «you» que serveix per dir «tu», «vostè» i «vós». Com poden traduir els matisos del tractament català? Doncs, amb altres indicadors de respecte o familiaritat. Traduir mots no és traduir. Ho fan millor els diccionaris i les màquines de traduir. El traductor reescriu, que vol dir recrear.

Sense Literatura Traduïda els sistemes literaris contemporanis no subsisteixen. I el català és, entre tots els del nostre entorn, un cas paradigmàtic, fins al punt que les traduccions han exercit un paper compensatori en èpoques de declivi creatiu propi. «Traduir o morir» és el dilema que coneixia el règim franquista, quan, prohibint les traduccions, sabia que ofegaria el català.

6. TRADUCTOLOGIA

No és d'estranyar que l'art o l'ofici de traduir hagi generat teories que han desembocat en la Traductologia actual. Un curs de Literatura Traduïda s'interfereix sovint amb el pensament sobre la traducció. Sortosament disposem d'una obra clau per a introduir els estudiants als antecedents traductològics catalans: *Cent anys de traducció al català (1891-1990)*, de Montserrat Bacardí, Joan Fontcuberta i Francesc Parcerisas, encara que es presenti modestament com una *antologia* de textos, constitueix el primer intent formal de recollir el pensament dels traductors en català. Era sabut que existia, però no se n'havia fet una exploració sistemàtica.

Els textos escollits comencen amb el pròleg d'Antoni Bulbena a la seva traducció del *Quixot* de 1891 i acaben amb l'assaig *Llengua de tribu i llengua de polis: Bases d'una traducció literària*, 1991, del traductor de l'*Ulisses* de Joyce, Joaquim Mallafrè, assaig considerat la «primera monografia acadè-

mica en llengua catalana consagrada íntegrament a la traducció» (Bacardit, 1998, p. 12) i com «una destacada reflexió teòrica sobre la complexa tasca de la traducció» (Pradilla, 2006, p. 133).

La traductologia implícita en aquesta antologia es reforçà amb una segona antologia, *L'art de traduir. Reflexions sobre la traducció al llarg de la història*, obra col·lectiva d'Enric Gallén, Manuel Llanas, Marcel Ortín, Ramon Pinyol i Torrents i Pere Quer. Si l'una era de textos representatius de la cultura catalana del segle XX, aquesta ho era de l'occidental, des de l'antiguitat llatina, amb Ciceró i sant Jeroni, de teloners, i amb grans noms de l'Europa del segle XX, Croce, Benjamin, Carner, Valéry, Riba. Si la primera antologia era d'un equip de tres professors de la Universitat Autònoma de Barcelona, el centre històric dels estudis de traducció, l'equip de la segona era format per professors de la UPF i la UVic.

Les dues antologies, programades estratègicament, formen en realitat la primera i la segona part d'una mateixa obra de presa de consciència d'una Traductologia fàctica en cerca d'explicitud i de continuïtat. Els equips que les signen, tot establint els antecedents històrics del pensament traductològic, esdevenen ells mateixos antecedents immediats del que avui és hora que s'anomeni Traductologia Catalana, emancipada de la Lingüística, d'una banda, i de la crítica literària, de l'altra. La prehistòria d'aquesta emancipació té uns episodis interessants per als estudiants d'un curs de Literatura Traduïda. Com els de Schlegel, les traduccions de la Bíblia i sobretot el de Mitridates.

Totes les ciències, i la traductologia no fa excepció, tenen un nucli dur que es resisteix a obrir-se. Unes es pregunten què és la matèria, d'altres què és la vida, d'altres què és l'ésser humà? Què és el dret? Què és el capital? Què és la salut? Què és comunicar-se? El nucli dur de la ciència de la traducció es va formar quan el crític romàntic alemany Friedrich Schlegel (1771-1829), traductor del sànscrit i de les llengües de l'antiga Pèrsia, l'Iran actual, es va preguntar si traduir és possible i va fer famós l'aforisme que diu que «les bones traduccions, fins i tot les excel·lents, solen perdre el que de millor hi ha en el text original». Aquesta desconfiança en la traducció, trivialitzada en la dita «traduir és traïr», va estimular el pensament sobre el fenomen traductori. Sí, la traducció és sempre possible alhora

que sempre impossible, perquè mentre el text de llengua A, dita original o de partença, és fixat i immutable, de versió única, el text de llengua B, dita d'arribada, és susceptible de tantes versions com a llengües i traductors arribi.

A l'antiguitat la traducció era una evidència, un do diví, com la inspiració dels poetes. La llegenda dels setanta traductors de la Bíblia hebrea al grec narrava que setanta traductors havien traduït els setanta llibres de la Bíblia i que totes setanta versions varen coincidir perquè només hi havia una única traducció possible. La prohibició catòlica de traduir la Bíblia a les llengües dites vulgars sostenia que la Bíblia llatina de sant Jeroni, dita *vulgata*, era l'única possible. I si això passava entre els catòlics romans, els luterans canonitzaven la traducció de la Bíblia de Luter (1534) i els anglicans canonitzaven la Bíblia dita del rei Jaume I d'Anglaterra (1611).

Fa dos-cent anys, el 1806, l'erudit de Dresden Johann Christoph Adelung empenia una obra monumental per catalogar les llengües del món basant-se en cinc-centes traduccions del «Pare Nostre» que es titula *Mitridates o lingüística general amb el «Pare Nostre» com a prova lingüística en gairebé cinc-centes llengües i dialectes [Mithridates, oder allgemeine Sprachkunde mit dem «Vater unser» als Sprachprobe in bey-nahe fünfhundert Sprachen und Mundarten]*.

Els estudiants no solen saber qui era Mitridates, si no és que a algun li sona l'òpera de Mozart *Mitridate re del Ponto*. Es tracta, en efecte, de Mitridates VI, segle I abans de Crist, rei del Pont, a la Turquia asiàtica actual. El Pont anava de Capadòcia al Caucas i es presumeix que fou pàtria dels indoeuropeus. Mitridates, resistent a l'annexió d'aquella regió a la Roma militaritzada, significà el governant culte en cerca d'entesa i no de confrontació. L'admiració que es guanyà entre els militars i els intel·lectuals de Roma la degué tant al coratge de preferir la mort abans que veure's derrotat pels romans com al seu poliglòtisme. La fama el fa capaç de parlar més de vint llengües. Però a diferència dels erudits poliglòts que col·leccionen llengües, el que movia Mitridates eren principis de governant humanista *avant la lettre*. Mentre Roma imposava *avant la lettre* el llatí com a llengua «compañera del imperio», precedint els imperialistes del castellà, aquell bon rei del Pont aprenia la llengua de cada poble amb el qual s'aliava.

Pocs anys després del catàleg de llengües d'Adelung que retia homenatge al bon rei Mitridates, el 1813, un altre romàntic alemany, Friedrich Schleiermacher (1768-1834), feia perdre definitivament la ingenuïtat a la traducció amb l'obra *Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens* [«Sobre els diferents mètodes de traduir»], alhora que posava les bases de l'hermenèutica com a ciència de la interpretació dels textos per determinar-ne el veritable sentit.

Hermenèutica, Interpretació, heus aquí que ens apareix l'altra part del doblet Traducció / Interpretació, indivisible, encara que separable. Per explicar què és un intèrpret Pompeu Fabra posa unes frases delicioses al seu diccionari: «els ulls són els intèrprets del cor», «no sé com interpretar el teu silenci».

Interpretar, més encara que traduir, té una gloriosa genealogia mítica, vinculada amb els oracles i l'endevinació. Josep, el savi hebreu, va saber què volien dir les vaques grasses i les vaques seques dels somnis del faraó d'Egipte. Els oracles de Iahvè a la Bíblia necessitaven profetes, nuncis i intèrprets, un dels quals, Jonàs, fugia de la feina, perquè era arriscada. Tirèsias, el vell cec de Sòfocles, sabia llegir les entranyes dels animals escorxats per predir el destí tràgic de la família reial de Tebas. L'Esfinx inescrutable deixà d'infondre terror el dia que el seu enigma va ser interpretat.

Per ser rigorosos hauríem de fer més d'una distinció entre Traducció / Interpretació, Hermenèutica, Exegesi, Comentari, totes ciències del text. L'exegesi, originada de la interpretació dels llibres sagrats, és en versió laica la disciplina que estudia científicament els textos, servint-se de ciències auxiliars com la filologia, la crítica literària i històrica, mentre que l'Hermenèutica, és la ciència que sobre bases filosòfiques i lingüístiques estableix els principis, les lleis, els límits i els «escops» de tota Traducció / Interpretació.

L'Hermenèutica, com deuen sospitar, és una gran ciència. No només perquè els seus principis dirigeixen la traducció / interpretació, sinó perquè el nom li ve d'Hermes, la divinitat grega que els romans anomenaven Mercuri. Hermes és un dels déus més xirois de l'Olimp. Conegut com a déu del comerç i protector dels qui fan camí, el seu veritable mèrit és la invenció

de la flauta, que li valgué un gran premi d'Apol·lo: unes lliçons de l'art d'interpretar, o sigui, li regalà l'Hermenèutica. Però a més del déu Hermes, l'antiguitat donà un personatge fabulós, el savi Hermes Trismegist, per batejar amb el nom d'«hermetisme» un corrent espiritual de la tardana època hel·lenística, basat en l'alliberació personal per mitjà de la gnosi o coneixement dels secrets de l'univers.

Tot això no tindria cap importància si no fos perquè, mitologia a part, l'Hermenèutica és el regal de Schleiermacher a la Traductologia moderna. Ho ha escrit oportunament Ramon Pinyol: «les reflexions de Schleiermacher inauguren [...] l'etapa en què la traducció –que, abans de res, és comprensió– entra dins la competència de l'hermenèutica o ciència de la interpretació dels textos» (Pinyol 2000, p. 223).

7. CASA DE MOLTES ESTANCES

En el pensament actual, entre els corrents dominants, hi ha el corrent hermenèutic que considera que el llenguatge és l'element essencial en el pensar i en la forma d'instal·lar-nos en la societat o en la natura. Resulta, però, que el llenguatge és una abstracció que no existeix fora de cada llengua concreta. El meu llenguatge, la meua «facultat humana de comunicar els propis pensaments o sentiments a un receptor mitjançant un codi lingüístic compartit», com diu el diccionari, no és altra que la meua llengua, o les meues llengües.

La traducció és «una casa de moltes estances, (*house of many rooms*), on cada habitació és una cruïlla de sentits i significacions amb un punt en comú: la traducció mateixa; punt, però, que, per la seva complexitat, no és mai idèntic a ell mateix» (citada per Godayol, 2000, p. 40). La traducció planteja, així, enfront de la globalització, la necessitat de redefinir les fronteres nacionals i culturals. El debat traductològic sobre «Nació, Llengua i Ètica» s'imposa en el nostre futur com un horitzó d'esperança (Berman, 2005).

Arribo, així, al tancament de la lliçó, reprenent, com he anunciat, la qüestió de l'acceptació generalitzada de la globalització lingüística, sobre la qual les universitats catalanes tenen una responsabilitat afegida que

semblen no voler assumir. El fenomen actual de la llengua d'una cultura dominant que s'està imposant sobre les llengües de la resta de cultures no és nou, però ha pres unes dimensions invasives sense precedents. No és nou com a fenomen, perquè el català coneix molt bé les pràctiques i les teories que li discuteixen la funció de llengua científica per reduir-la a llengua antropològica, nativa, protegida com es protegeixen amb una mà les espècies en extinció mentre amb l'altra se'n promou l'extermini. En especial en el camp de les publicacions científiques, on el castellà i l'anglès han passat a ser habituals i el català residual o testimonial. Al seu torn, en el camp de les tesis de doctorat de les universitats dites catalanes, el nombre global de tesis en català es presumeix que no passa del tres per cent i no surt del zero en moltes facultats.

Faig una crida a canviar de rumb. La responsabilitat de les universitats sobre la llengua nacional no és etèria, sinó real i concerneix cada professor. Sense l'ús del català en la docència i la recerca, el català no es desenvolupa com a llengua culta. Sense l'ús del català en les publicacions de recerca, el català no assolirà la condició de llengua científica. Qui sinó els universitaris són els responsables de la sostenibilitat del català com a llengua de cultura? No sóc ningú, ja ho sé, per fer una crida. No dispenso de megafonia mediàtica per fer-me sentir ni ningú m'ha diputat per erigir-me en intèrpret de la comunitat universitària catalana. Només m'avalua el compromís que presideix la meua vida d'universitari català. És el compromís que em fa dir modestament però fermament que s'imposa un canvi de rumb en les doctrines i les pràctiques lingüístiques de les universitats catalanes, si no volem contribuir des de dins mateix a la seva desaparició com a catalanes deixant la seva llengua a la deriva. Com tota llengua de cultura, la cultura catalana és indefinidament apta per a expressar i traduir totes les llengües i totes les experiències del món, així com per ser traduïda i expressada a totes les llengües i experiències del món, però resulta que, a més a més, és l'única que ens identifica com a poble diferenciat en un món globalitzat i instal·lat en aquest angle de l'Europa mediterrània que va del Pirineu al mar.

Bibliografia:

AULET Jaume, «Estudis recents de Literatura Catalana Contemporània». *Serra d'Or* 559-560, juliol-agost 2006, pp. 91-96.

AADD, L.I.C. *Llengua, Interculturalitat i Cohesió Social*. Recull d'estudis i informes elaborats a petició del Consell Assessor de la Llengua Catalana a l'Escola, del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya. Barcelona: Departament d'Educació, 2005/6.

BACARDÍ Montserrat, FONTCUBERTA i GEL Joan, PARCERISAS Francesc, *Cent anys de traducció al català (1891-1990)*. *Antologia*. Vic: Eumo Editorial, 1998.

BERMANN Sandra, WOOD Michael (eds.), *Nation, Language, and the Ethics of Translation*. Princeton University Press, 2005.

CODINA Francesc, «La traducció poètica com a pràctica hipertextual. Algunes notes arran de quatre versions catalanes, i una contraeulació, del sonet 129 de Shakespeare», dins *Miscel·lània Segimon Serrallonga*. Vic: Eumo Editorial, 2001, pp. 68-87.

COTONER Luisa (ed.), *El mirall i la màscara. Vint-i-cinc anys de ficció narrativa en l'obra de Carme Riera*. Pròleg de Pere Gimferrer. El Trident 58. Barcelona: Edicions Destino 2000.

DESCLOT Miquel, *De tots els vents. Selecció de versions poètiques*. Pròleg de Ricard Torrents. Barcelona: Angle Editorial, 2004.

GALLÉN Enric, LLANAS Manuel, ORTÍN Marcel, PINYOL i TORRENTS Ramon, QUER Pere, *L'art de traduir. Reflexions sobre la traducció al larg de la història*. Vic: Eumo Editorial, 2000.

GODAYOL Pilar, *Espais de frontera. Gènere i traducció*. BTI 5. Vic: Eumo Editorial, 2000.

KREMNITZ Georg, *Mehrsprachigkeit in der Literatur. Wie Autoren ihre Sprachen wählen. Aus der Sicht der Soziologie der Kommunikation* [Multilingüisme en la Literatura. Com els autors trien la seva llengua. Des de la perspectiva de la Sociologia de la Comunicació]. Edition Praesens. Verlag für Literatur und Sprachwissenschaft. Wien, 2004.

KRINGS Hans P., *Was in den Köpfen von Übersetzern vorgeht. Eine empirische Untersuchung zur Struktur des Übersetzungsprozesses an fortgeschrittenen Französischlernern*. [Què passa en els caps dels traductors. Una recerca empírica sobre l'estructura del procés traductiu en aprenents avançats de francès] Tübingen: Günter Narr Verlag, 1986.

LLANAS Manuel, «Vint-i-cinc anys d'un referent de l'edició cultural», dins *Eumo Editorial. Vint-i-cinc anys (1979-2004)*. Vic: Eumo Editorial, 2005.

SOLÀ Joan, «Parlament en l'Homenatge a Sergio Viaggio amb motiu de nomenar-lo Professor Honorari de la Universitat de Vic. 1 d'abril de 2005. Edició electrònica».

PRADILLA CARDONA Miquel Àngel, Llengua de tribu i llengua de polis. Reflexions apresades sobre la planificació lingüística domèstica, dins GINEBRA Jordi i SUNYER Magí (edis.), *Paraula donada. Estudis de llengua i literatura en homenatge a Joaquim Mallfrè*. Biblioteca La Nau 4. Benicarló: Onada Edicions, 2006.

VIAGGIO Sergio, *Teoría General de la Mediación Interlingüe*. Alicante: Publicaciones de la Universidad de Alicante, 2004.

VINYOLI Joan, *Versions de Rilke. Els Llibres de l'Óssa Menor 124*. Barcelona: Edicions Proa, 1984.

MAXWELL James Clerk, *Escrips científics i d'assaig*. Introducció i notes de Joaquim Pla i Brunet. Traducció de Joan Masnou i Suriñach i Joaquim Pla i Brunet. IEC / Editorial Pòrtic / Eumo Editorial, 2006.

RIERA Carme, «L'autotraducció com a exercici de recreació», dins *V Seminari sobre la Traducció a Catalunya*. 10 de maig de 1997. Quaderns Divulgatius, 8. Associació d'Escriptors en Llengua Catalana, p. 45-52.

TORRENTS Ricard, *La formació plurilingüe en els nous espais de comunicació intraeuropeus*. Dissertació en ocasió de la presentació d'un Diccionari Català-Alemany. Palau de la Generalitat, 17 de gener de 1992 (no editat).

—, *Noves raons de la Universitat, Un assaig sobre l'espai universitari català*. Vic: Eumo Editorial, 2002.

—, «Edicions i militància», dins *Eumo Editorial. Vint-i-cinc anys (1979-2004)*. Vic: Eumo Editorial, 2005.

—, *Traduir emocions, traduir paraules o com els traductors trien què tradueixen*. Simposi Internacional sobre Anàlisi del discurs sociolingüístic actual català i occità. Universitat de Viena, 2-3 de juny de 2005. Amb motiu del 60è aniversari de Georg Kremnitz.

—, «Johannes Höhle, un mediador del Cercle de Tübingen». Conferència en el 20è Col·loqui germano-català / 20. *Deutscher Katalanistentag* «Literatura i Traducció entre Universalisme i particularisme» / *Literatur und Übersetzung zwischen Universalismus und Partikularismus*, Tübingen, 23-25.02.2006.

—, *Vers una Traductologia Catalana*. Comunicació al XIV Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Budapest 5-10 d'octubre de 2006.

Universitat de Vic

Carrer de la Sagrada Família, 7

08500 Vic, Barcelona

Tel. 93 886 12 22

Fax 93 889 10 63

www.uvic.cat